

KATARZYNA WĘGOROWSKA, KAMIEŃ I KLEJNOTY W JĘZYKU, KULTURZE, SZTUCE, WARSZAWA-ZIELONA GÓRA 2012

Książka Katarzyny Węgorowskiej pt. *Kamień i klejnoty w języku, kulturze, sztuce* ukazała się w Zielonej Górze przy współpracy wydawnictwa ArsLibri z Warszawy i Księgarni Akademickiej. Obejmuje ona jedenaście artykułów i esejów naukowych sytuujących się w nurcie językoznawstwa erudycyjnego. Tekst został wzbogacony zdjęciami akwareli Iwony Banaszewskiej, które przedstawiają drogocenne przedmioty. Na końcu książki znajdują się: wykaz skrótów i symboli używanych w publikacji, szczegółowa literatura oraz indeksy onimów, a także indeks apelatywów, wyrażeni i zwrotów obejmujący 1391 nazw. Publikację opatrzone streszczeniem w języku angielskim.

Szkice zawarte w niniejszej publikacji są owocem wieloletnich badań autorki. Poświęcone zostały prymarnym i sekundarnym nazwom kamieni szlachetnych, półszlachetnych, ozdobnych, dekoracyjnych, organicznych oraz klejnotom, które stanowią wielowiekowy dorobek ludzkości. Badaczka w analizach i interpretacjach poszczególnych nazw używa nie tylko narzędzi z dziedziny językoznawstwa, ale również posługuje się rozstrzygnięciami pozajęzykowymi z wielu zakresów: mineralogii, petrografii, gemmologii, historii, historii sztuki oraz szeroko pojętej kultury. Jej wnikliwe interpretacje i analizy stały się podstawą do ustalenia nowych nazewniczych grup, takich jak: tezaurony (nazwy własne sławnych klejnotów), gemmonimy (nazwy własne znanych kamieni szlachetnych), gliptonimy (nazwy własne sławnych gemm) i ambro-nimy (nazwy własne związane z bursztynem). Uwagi zawarte w omawianej publikacji przez Katarzynę Węgorowską nie stanowią ostatecznych refleksji, lecz ukazują potencjał i możliwości tkwiące w języku oraz otwierają nowy nurt badań.

Pierwszy szkic dotyczy określeń ogólnych, o czym informuje tytuł: *Gemmologiczno-mineralogiczne niuanse terminologiczne*. W tej części – będącej rodzajem wprowadzenia do dalszych rozważań – autorka podaje definicje nazw: *kamień*, *minerał*, *kamień szlachetny*, *kamień półszlachetny*, *kamień ozdobny* i *klejnot*. Odwołując się do tych znaczeń, zwraca uwagę na to, że terminy te nie powinny być stosowane zamiennie, a w szczególności – jak często bywa – przy nazwach *kamień szlachetny* i *klejnot*.

Przedmiotem drugiego szkicu: *Kamienie szlachetne i metale szlachetne we współczesnej frazeologii polskiej* jest przedstawienie zwrotów, fraz, wyrażeni, przysłów, idiomów, frazemów i porównań frazeologicznych, których dominantę stanowią nazwy: *diament*, *perła*, *złoto*, *srebro* i *platyna*. Badaczka podaje bardzo dokładne definicje kamieni i metali szlachetnych, następnie wskazuje na to, co one symbolizują i dopiero później analizuje, interpretuje i klasyfikuje poszczególne frazeologizmy. Ukazuje przy tym ich aktualny status znaczeniowy i zwraca uwagę na pozajęzykowy kontekst kulturowy, gemmologiczny, mineralogiczny i historyczny.

Następny szkic – *Metaforyczne, symboliczne, mitologiczne i biblijne nazwy skał, minerałów, kamieni szlachetnych, półszlachetnych oraz ozdobnych* został poświęcony 272 sekundarnym określeniom skarbów Ziemi. Analiza i interpretacja tych mian pozwoliła autorce ustalić następujące grupy nazewnicze: nazwy metaforyczne, na przykład *bliźniaczki, dzieci Uralu, krwawnik*; nazwy symboliczne, na przykład *kamień bankierów, kamień lekarzy*; nazwy mityczne i mitologiczne, na przykład *dar boży, krople rosy*; nazwy biblijno-symboliczne, na przykład *kamień światła, kamień płonący, kamień św. Mateusza*; nazwy metaforyczno-mitologiczne, na przykład *włosy Tetydy, włosy Wenus*; nazwy metaforyczno-symboliczne, na przykład *róża Inków, węzowe kamienie św. Hildy*; nazwy mitologiczno-symboliczne, na przykład *dziecię Marsa, kamień Herkulesa* i nazwy metaforyczno-mitologiczno-symboliczne, na przykład *krw Izdy, róg Amona*. Wszystkie nazwy w tej grupie są doskonałym przykładem językoznawstwa erudycyjnego, wprowadzającym w szeroko pojętą kulturę.

W kolejnym szkicu pt. *Gemmonimia i gemmonimy (językowo-kulturologiczne rozważania o nazwach własnych kamieni szlachetnych i niektórych minerałów)* przedstawiono 137 nazw własnych kamieni szlachetnych, między innymi: *diamentu, opali, rubinów, spineli rubinowych, szafirów, pereł, kwarców dymnych, chryzoberylu, fluorytu, szmaragdu i topazu* oraz cztery samorodki metali szlachetnych, stanowiące osobną grupę nazewniczą.

W następnych dwóch szkicach autorka mówi o nazwach własnych klejnotów i ich statusie w humanistyce zintegrowanej i językoznawstwie erudycyjnym. W pierwszym tekście zatytułowanym *Tezauronimia i tezauronimy. Kilka uwag o nazwach własnych klejnotów* znawczynie charakteryzuje zbiór trzydziestu nazw własnych klejnotów, wśród których można wymienić: *Agrafę z Sutton Hoo, Broszę Cesarzowej Gizeli, Koronę Norymberską, Relikwiarz Trzech Króli* i inne. W drugim szkicu – *Status tezauronimi i tezauronimów w humanistyce zintegrowanej i językoznawstwie erudycyjnym* – autorka zwraca uwagę na to, że tezauronimy stanowią niejednorodną kolekcję chrematonimów, są również lingwistyczno-kulturowymi znakami tworzącymi niezwykle wymagający onomastyczny zbiór. Mogą one zainteresować każdą osobę, która zwraca uwagę na klejnoty. Węgorowska wyraża przy tym nadzieję, że jej szkic spowoduje, że ta gałąź wiedzy dotycząca nazw własnych klejnotów stanie się bardziej popularna nie tylko wśród lingwistów, a przez to nazwy, tak jak owe dzieła sztuki jubilerskiej, zostaną ocalone od zapomnienia.

Następne dwa szkice również można traktować jako pokrewne, gdyż dotyczą ambro-nimów, czyli nazw własnych związanych z bursztynem. W pierwszym szkicu zatytułowanym *Ajkait, ambroid, dar Eridanu, sukcyńit... O bursztynie i nazwach związanych z bursztynem* autorka podjęła się charakterystyki 340 sekundarnych mian bursztynu i na tej podstawie ustaliła dwanaście bursztynowych grup nazewniczych. W drugim szkicu pt. *Ambro-nimy, czyli o nazwach własnych związanych z bursztynem* badaczka

przedstawia lingwistyczno-kulturową charakterystykę 120 ambronimów, na podstawie której wyróżnia dziesięć rodzajów nazw bursztynu.

Osobny szkic – zatytułowany *Gliptonimy i gliptonimia. Językowo-artystyczno-kulturowa gliptoteka sławnych gemm* – dotyczy kilkudziesięciu nazw własnych sławnych kamei i intaglii. W pierwszym gliptonimicznym podzbiorze, tworzonym przez nazwy własne kamei, badaczka analizuje między innymi: *Księżycową Damę, Gejszę, Afrodytę na lwie prowadzonym przez Erosa, Palladion, Pietę, Czarną Różę* i wiele innych. W drugim podzbiorze, stanowiącym nazwy własne intaglio, autorka wymienia: *Wenerę, Sfinksa, Zygryda* i kilka innych nazw.

W ostatnich dwóch szkicach zatytułowanych *Tezauronimiczne dziedzictwo Wielkiego Księstwa Litewskiego w świetle faktów artystycznych, kulturowych i historycznych* oraz *Językowe bogactwo precjozów utrwalone w Pamiętniku z lat 1815-1843. W Wilnie i na dworach litewskich Gabrjeli z Güntherów Puzyniny* autorka zajmuje się nazwami własnymi klejnotów związanymi z dziejami Wielkiego Księstwa Litewskiego oraz opisami precjozów pochodzących z samego Wilna i Wileńszczyzny. Pamiętnik Gabrjeli Puzyniny przedstawia niezwykle bogaty zbiór nazw reprezentujących precjoza wykonane z: brylantów, pereł, szmaragdów, turkusów, granatów. Znajdują się w nim również opisy klejnotów z kamieni organicznych, to jest bursztynu i kości słoniowej oraz metali szlachetnych, czyli złota i srebra.

Publikację Katarzyny Węgorowskiej nie można nazwać jeszcze jednym słownikiem z setkami nazw własnych, gdyż jest to przede wszystkim praca zachęcająca każdego do wzięcia udziału w niezwykle ważnym przedsięwzięciu – ocaleniu od zapomnienia poprzez opowiedzenie kolejnym pokoleniom historii powstania poszczególnych nazw własnych skarbów Ziemi, przedstawionych w tym wydaniu. Czytelnik, otwierając tę książkę, od razu zauważy, że jest ona warta jego uwagi. Zachwyca go kolorowe fotografie przedstawiające różne dzieła sztuki jubilerskiej. Ciekawa i napisana w bardzo przystępny sposób treść tej publikacji sprawi, że już po chwili czytania każdy będzie się czuł kompetentny w dziedzinie kamieni i klejnotów. Książka ta jest również swego rodzaju podróżą w przeszłość, ponieważ można poznać interesujące legendy, mity oraz historie powstania danych klejnotów i skarbów natury oraz przekonać się, jak wrażliwe i kreatywne były osoby, które stworzyły te drogocenne rzeczy. Badania dotyczące wnikliwych analiz i interpretacji tych nazw własnych są również próbą uświadomienia odbiorcy, że język jest najważniejszym narzędziem używanym przez człowieka. Dzięki niemu powstały nazwy świadczące o unikatowości, wyjątkowości i niepowtarzalności poszczególnych kamieni szlachetnych, minerałów i klejnotów i to on pozwala nam je poznać.

Katarzyna Teresa Dąbrowska
(Uniwersytet Zielonogórski)